

Руският свят – манифест на етнофилетизма?

Автор Свещ. Андрей Дудченко | 02.12.2009

Публикуването на статията на йеромонах Евтимий (Моисеев), озаглавена „Руската църква като основа на руския свят и руският свят като основа на Вселенската църква“[1] предизвика активно обсъждане на засегнатата от автора тема. В контекста на появилата се дискусия порталът „Богослов.ру“ публикува рецензия върху тази статия, написана от свещ. Андрей Дудченко – главен редактор на интернет-списание „Киевская Русь“.

На статията на йеромонах Евтимий (Моисеев) можеше и да не се обръща внимание, в случай че не беше публикувана от сайта „Богослов.ру“. Защото наистина, какво ли не може да бъде казано на конференция в една от провинциалните руски семинарии. Но публикуването на този текст в толкова уважаван и четен научно-богословски портал ни заставя да се замислим.

Йеромонах Евтимий популяризира чужди на християнството идеи за „суперетноса“, популярни в Русия, благодарение на научнообразните писания на Лев Гумильов. Руският народ като „суперетнос“, представляващ, според автора, основата на „руския свят“, се формира „върху основата на източно-славянския етнос по вероизповеден принцип“ – пише отец Евтимий. Той обаче отива още по-далеч и от Лев Николаевич. По повод на суперетноса Гумильов пише следното: „Подобно на етноса, суперетносът, в лицето на своите представители, се противопоставя на всички останали суперетноси“. За отец Евтимий обаче съществува само един суперетнос – руският, който на настоящия етап от развитието на световната история е „единствен в света православен суперетнос“.

„Мултиконфесионалността на руския свят е също такъв мит, какъвто е и неговата полиетничност“ – заявява авторът. Руският свят е моноетничен и моноконфесионален. Този свят включва в себе си единствен суперетнос, руският, и единствено изповедание – руското православие. Забележете: не просто православието като цяло, а тъкмо руското православие. Тази теза се разкрива като принципна за автора.

Като нямам желание да полемизирам с подобна, странна за едно духовно лице, геополитическа концепция и като я оставям за разглеждане от повече изкусните в това дело изследователи, искам обаче да спра вниманието върху богословските търсения на отец Евтимий. Върху това, че от идеите за суперетноса този автор стига до отричане на католическостта на Църквата и до утвърждаване на етнофилетизма.

Нататък отец Евтимий пише: „За идентифицирането на една или друга църква като поместна е била важна не толкова територията, върху която тя разпространява своята юрисдикция, колкото народът, който е носител на нейната национална духовна традиция. Територията в този случай се разбира като ареал на обитаване от страна на един или друг народ“. И по-нататък: „Важно е да се разбере, че именно православният народ е субектът на църковно-историческия процес, поради което всяка от поместните църкви се идентифицира като църквата на този или на онзи народ, а не като църква, намираща се на една или друга територия. Територията, както вече казахме, никога не се е разглеждала като самостоятелна единица в църковното право – тя винаги е била разбирана като място, където осъществява своята жизнена активност този или онзи православен народ“.

Но какво е това: съзнателна лъжа или искрена ерес? Авторът откровено погазва основополагащия принцип на църковното устройство, който произтича от догмата за католичността на Църквата. Провъзгласяването на отделна църква само „за руснаците“ подкопава самата идея за Църквата Христова.

Ἐκκλησίᾳ, защото тъкмо така се нарича Църквата Божия в Новия Завет, означава „общество от призвани“.[2] Св. апостол Петър зове християните „народ свет“, „царствено свещенство“, „които някога бяхте не народ, а сега сте народ Божий“.[3] Този нов Израил, който е събран от всички краища на земята, бива обединяван не от произхода по плът от даден предшественик, нито от някакви етнически окови, не и от отвлечени ценности, а от своята вяроност към призова на Христос. Църквата на земята е образ на Царството Божие. Като явява и осъществява себе си в Евхаристията, Църквата е и един опит за предвкусване на Царството, което „идва“, но и сега може да бъде прието и преживяно от нас. Никъде на страниците на Новия Завет, нито сред раннохристиянските автори не може да бъде открито отъждествяване на Църквата Божия с някакъв, който и да било, народ или етнос. Точно обратното – в Царството Божие, чийто образ е Църквата, няма „ни елин, ни иудеин“.[4]

В Символа на вярата ние изповядваме Църквата – като „една, света, католична и апостолска“. Концепцията на отец Евтимий не дава място за две от основните свойства на Църквата. Постулирайки етническият принцип в църковното устройство на мястото на териториалния, авторът по същество отрича и единството, и католичността.

Видимото единство на Църквата винаги се е изразявало в един основополагащ принцип: „един град – един епископ – една църква“. Това е предполагало асоцииране към всеки епископ на определена територия. „Определяйки границите на църковните области, отците на още неразделената Църква от древността са вземали под внимание гражданското териториално деление – такова, каквото е било установено от светските власти“ – така пише еп. Иларион (Алфеев) в своя статия, посветена на разбирането за канонична територия в православната традиция.[5] По конкретно, тъкмо с гражданското деление на империята на Запад и Изток е свързано и историческото деление на едната и неделима по своята същност Църква на Източна и Западна. Възникването пък на една територия на паралелна йерархия, редом със

съществуващата, винаги е било следствие от приписване на еретически характер на съответната църква, на територията на която възниква новата паралелна структура. Така например, вследствие от монофизитството още през VI век в Източната римска империя и прилежащите ѝ територии се появява паралелна йерархия. През XI век обаче разривът между Константинополския патриарх Михаил Керуларий и кардинал Хумберт (един разрив, който се продължава и до днес), не води до поставяне на православен епископ в Рим, което е свидетелство, че надеждата на Източната църква за възобновяване на общението ѝ с нейната Западна сестра, не се е прекратявало. (Междувременно, на свой ред, Западната църква се придържа към един съвсем различен възглед, който ѝ позволява през 1097 г. в Антиохия да бъде поставен латински патриарх, в края на 1099 г. такъв да бъде поставен в Йерусалим, а през 1204 г. – и в Константинопол.)

Църквата е там, където е Евхаристията. Достатъчно дълго време тя е позволявала съществуването само на едно евхаристийно събрание във всеки отделен град. Както по този повод пише прот. Николай Афанасиев, „Евхаристийното събрание явява Божията Църква в Христа в цялата пълнота на нейното единство. Ето защо то (Евхаристийното събрание, бел. прев.) е единственият принцип на единството на поместната църква или въобще на Божията Църква, която съществува във всяка поместна църква“. Когато пък Църквата започва да допуска съществуването на повече от едно евхаристийно събрание в един и същи град, нейното единство се изразява в епископското служение, на чиято грижа са поверени всички църкви в съответния град. Епископски катедри са били дори малки градове и затънтени села (да си спомним ръкоположения в Сасима св. Григорий Богослов). В Константинопол пък – в продължение на дълги години – в дни на големи празници на богослужението, включващо процесии от храм в храм, се събира цялото население на града, заедно с архиепископа и императора.

Църквата е единна и католична. На съвременен руски език думата „католична“ може най-адекватно да бъде преведена като „универсална“, т.е. такава, която по своите качества може да подхожда на всички без изключение. Класическото определение за католичността, дадено от св. Кирил Йерусалимски, утвърждава външната и вътрешна универсалност на Христовата Църква.

„Църквата се нарича католична, тъй тя е в цялата вселена, достигайки всички земни предели, както и защото всеобщо и безпогрешно преподава всички догмати, които трябва да влизат в състава на човешкото познание..., (още и затова) че подчинява на благочестието целия човешки род..., че както повсеместно лекува и изцелява от всякакви грехове, извършени с душата и тялото, така и в нея се придобива всичко онова, което именуват добродетел, от каквото и да било род – и в делата, и в думите, и във всяко духовно дарование“ (Огласителни поучения, XVIII, 23).

Ако пък Църквата е католична, това означава, че за нея не могат да съществуват нито национални, нито социални, нито културни граници. Тя трябва да бъде обръната към всички без изключение, а не към отделен народ или дори към някой „суперетнос“. При все това обаче за Църквата изкушението

на националния елемент далеч не е нещо ново. На границата между XVIII и XIX столетие Църквата се сблъсква с етнофилетизма, за да го осъди като ерес. Стремешът Църквата да бъде направена „национална“ се проявява в контекста на освободителните движения на Балканите – резултат от идеите на Просвещението. Дотогава „нацията“ се определя от религията и културата, но не и от етноса. Така са осъзнавали (и така осъзнават) себе си древните гърци, езичниците-римляни, християните-римляни, евреите и мюсюлманите. Възникването обаче през XIX век на новите европейски държави, особено на Балканите, води до появата на нов феномен – този на автокефалните църкви, които древното устройство на Църквата не познава.[6]

Великият поместен събор от 1872 г. в Константинопол осъжда етнофилетизма, който по онова време вече се е превърнал не просто в едно „отклонение“ от здравия патриотизъм и любовта към собствената страна, а – по думите на митр. Пантелеймон (Родопулос) – се е превърнал в „най-голям враг на единството на Църквата“.[7]

Съборният орос констатира:

„1. Отхвърляме и осъждаме филетизма, тоест племенните различия и народните прения и съперничества и раздвоения в Христовата църква, като противни на учението на Евангелието и свещените канони на блажените наши отци, които и светата Църква укрепват, и – като украсяват целия християнски живот – ръководят към божественото благочестие.

2. Онези, които приемат филетизма и смеят да утвърждават върху негова основа племенни сонмища, провъзгласяваме, съгласно свещените канони, за чужди на едната, света, католична и апостолска Църква, и ги наричаме схизматици“.[8]

Въпреки това обаче отхвърленият и съборно осъден етнофилетизъм продължава победното си шествие по т. нар. диаспорни територии. Така например, на територията на САЩ днес съществуват четиринадесет на брой православни юрисдикции. Не много по-добра е ситуацията и в Западна Европа. Все по-често се говори за разгръщането на подобен сценарий и в Украйна, в случай че Константинополската патриаршия открие структура, паралелна на съществуващата Украинска православна църква, която е към Московската патриаршия. Освен това, действащите устава на някои поместни църкви дават повод да се говори за „вавилонско пленяване“ на православното богословие на Църквата от страна на национални и държавни идеологии.

В този плен пребивава и богословието на йеромонах Евтимий. Постулирането на необходимост от съществуване на особена църква за руския „суперетнос“ (доколкото за автора „идеално погледнато се предполага, че руският народ трябва да живее в руската държава и да бъде обгрижван духовно от Руската църква“) отрича и новозаветното, и раннохристиянското предание. В Новия Завет и в традицията на Църквата срещаме тя да бъде определяна спрямо дадена местност: „Божията църква в Коринт“ (1 Кор. 1:2; 2 Кор. 1:1), „църквите в Галатия“ (Гал. 1:2), патриаршията на Йерусалим, патриаршията на Рим,

Православната гръко-католична църква в Русия и пр. И никога, чак до най-ново време, думата „църква“ не се употребява с предшестващо я качествено прилагателно (като например, Коринтска църква, Галатийска църква, Римска църква, Руска църква и др.), както това отбелязва архимандрит Григорий (Папатомаc).[9] Днес обаче се стига до това, че с лекота се говори за „Украинската църква в САЩ“, за „Сръбската църква във Франция“, за „Руската църква зад граница“. Последната пък юрисдикция представлява първи въобще в историята феномен на автономна църква без собствена територия. „В Париж, както отбелязва архимандрит Григорий, съществуват едновременно шестима православни епископи със своите еквивалентни или синонимични, а понякога дори и с омонимични, съвпадащи по територия църковни юрисдикции, макар това да е строго забранено от еклисиологията и на Първия, и на Четвъртия вселенски събор. И всичко това при положение, че цели деветнадесет столетия за християните е било очевидно, че можем да имаме само една Църква в Коринт, само една Църква в Йерусалим и само една Църква в Константинопол – и при това, че те не са три различни църкви, а единно Тяло Христово, разсеяно по света, като сол на земята“.

Православното християнство, което на дело се е отказало от универсалността на католичната еклисиология и я е заменило с национална еклисиология, все пак осъжда етнофилетизма като ерес против Църквата. Статията пък на йером. Евтимий (Моисеев) прави опит да бъде подготвена теоретична основа за съществуването на отделна църква за русите. Вероятно, в условията на грубо натрапваната от страна на властите в руската държава „дружба“, за Църквата е трудно да съхрани своята вътрешна свобода. Голяма е съблазънта от идеологическите питання на постсъветската и постеклисиологическа епоха. И все пак – от това, дали Църквата ще запази в своето богословие принципа на католичността, зависи нейното бъдеще като Тяло Христово.

Източник: <http://www.bogoslov.ru/text/505334.html>

Превод: Борис Маринов

[1] Статията, която с появата си предизвика немалко смут и недоумение и извън богословската аудитория в Русия, може да бъде открита и прочетена на адрес: <http://www.bogoslov.ru/text/501891.html>. Радостно е, че първите реакции против нейните антицърковни внушения се появяват именно в Русия. (Бел. прев.)

[2] Виж Рим. 1:7. (Бел. прев.)

[3] 1 Петр. 2:9-10. (Бел. прев.)

[4] Гал. 3:28. (Бел. прев.)

[5] Статията на епископ Иларион „Принцип Канонической территории в православной традиции“ виж тук: <http://www.wco.ru/biblio/books/alfeev15/main.htm>. (Бел. прев.)

[6] Това неточно твърдение на автора (защото автокефалията далеч не е явление от XIX век) може да бъде прието само от гледна точка и за целите на общия полемичен характер и тон на статията. (Бел. прев.)

[7] Неговата статия „Териториалните юрисдикции от гледна точка на православното канонично право. Феноменът на етнофилетизма в наше време“ виж тук: <http://www.kiev-orthodox.org/site/theology/1704/>.

[8] Целият текст на ороса от 1872 г. в превод на български може да бъде намерен във втория том от книгата на Христо Танев Стамболски Автобиография, дневници и спомени (С., 1927). (Бел. прев.)

[9] „Наша пост-екклезиологическа епоха“ – <http://orthodoxy.org.ua/uk/node/14566>. Цялата статия в превод на български може да бъде прочетена тук: <http://svvasiliy.jusoft.net/library.html> (Бел. прев.)